

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Onderzoek naar de NK-collectie

Voortgangsrapportage 3
April 2026

Amerikaanse soldaten bekijken het schilderij “de wintertuin” van Édouard Manet, dat door de Duitsers geroofd werd en door de Amerikanen teruggevonden in een zoutmijn bij Merkers. Beeldbank Nationaal Archief/Signal Corps Photo/Spaarnestad Photo (05887), beeldnummer 36358.

Colofon

Datum	april 2026
Redactieraad	Iris Looman, Nadine van Tijn, Adinda van Wely
Eindredactie	Misja Boonzaaijer
Omslag	Een suppoost op de afdeling portretten bij de claimtentoonstelling in het Rijksmuseum Amsterdam die van 20 april tot 7 juni 1950 te bezoeken was. Bron: W.L. Stuijbergen/ Spaarnestad Photo (05887), bestanddeelnummer 13509, Nationaal Archief.
Vormgeving	Vorm de Stad

© Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2026

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

Programma Intensivering Restitutiebeleid WOII	5
Teruggave en veiling van gerecupereerde kunst na de oorlog	6
De omzwervingen van objecten uit de NK-collectie	12
Hoe zit de NK-collectie in elkaar?	16
Recht doen aan een geschiedenis die blijft doorwerken	18
Herkomstonderzoekers aan het woord	22
NK-objecten in beeld - toen en nu	26
Terug naar de familie	28
Publicaties en evenementen 2022-2025	30

Claimtentoonstelling van schilderijen, tekeningen en tapijten in het Rijksmuseum te Amsterdam. De tentoonstelling was te zien van 20 april tot en met 9 juni 1950. Foto door W.L. Stuifbergen/Spaarnestad Photo (05887), beeldnummer 7700.

Programma Intensivering Restitutiebeleid WOII

Met dit eindrapport blikken wij terug op de afgelopen vier jaar. Gedurende deze periode hebben verschillende herkomstonderzoekers, specialisten, registratoren en adviseurs zich ingezet voor extra herkomstonderzoek naar de NK-collectie. Door middel van nieuwe bronnen en digitaal toegankelijke archieven werd het mogelijk om zelfs na 80 jaar puzzelstukjes te vinden om zo de herkomstgeschiedenis meer compleet te krijgen. We hebben meer aanknopingspunten gevonden dan we van tevoren hadden durven hopen. Voor sommige werken hebben we erfgenamen kunnen benaderen die daarna een restitutieverzoek hebben ingediend. Dat blijft ook na het onderzoek mogelijk en kan door iedereen zelf worden gedaan.

Herkomstonderzoek naar cultuurobjecten uit de periode 1933-1945 is in de afgelopen jaren uitgegroeid tot een volwaardige specialisatie. Een groot deel van de herkomstonderzoekers die bij de RCE aan het onderzoek hebben meegewerkt, heeft werk gevonden dat gerelateerd is aan herkomstonderzoek. Sinds de start van een gespecialiseerde master aan de Universiteit van Amsterdam zijn bij de RCE regelmatig stagiairs te vinden die onderzoek doen naar de vraagstukken rondom roof en restitutie. De blijvende interesse in deze periode van onze geschiedenis blijkt ook uit de scriptieprijs cultuurobjecten 1933-1945 die om het jaar door de RCE wordt uitgereikt. Het is bemoedigend om te zien hoe ook de jongere generaties willen bijdragen aan de erkenning van onrecht en zich willen inzetten voor het herstel ervan.

Naast het herkomstonderzoek is er hard gewerkt aan het beschikbaar en toegankelijk maken van archiefmateriaal en onderzoeksgegevens. Zo kunnen nabestaanden, maar bijvoorbeeld ook musea, zelf aan de slag met hun onderzoek. Voor geïnteresseerden ontwikkelde de RCE een handreiking herkomstonderzoek cultuurobjecten 1933-1945, die kosteloos beschikbaar is. De handreiking bevat handige stappenplannen en belangrijke bronnen om herkomstonderzoek op eigen initiatief uit te voeren. Ook de kennisbank van de RCE wordt continu aangevuld met nieuwe content. We organiseren platforms en de jaarlijkse startersdag “hoe doe je herkomstonderzoek” is altijd goed gevuld.

Maar we blikken ook vooruit. De ontwikkelingen op het gebied van digitalisering van archieven gaat hard en nieuwe bronnen blijven zich aandienen. Daarnaast biedt technologie als kunstmatige intelligentie ook een heel andere manier van het zoeken door collecties en archieven, bijvoorbeeld door afbeeldingen met elkaar te vergelijken op een schaal die voor de mens niet haalbaar is. Ik ben dan ook verheugd dat onze minister heeft toegezegd dat we nog twee jaar kunnen doorgaan met het onderzoek naar dat deel van de NK-collectie waar nog te veel lacunes in de herkomst zitten. Hoewel van een deel het nooit zal lukken om de herkomst (voldoende) rond te krijgen, hoop ik dat voor een deel dat wel lukt, zodat we erfgenamen kunnen benaderen en daarmee een deel van hun familiegeschiedenis terug kunnen geven.

Susan Lammers
Algemeen directeur Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Teruggave en veiling van gerecupereerde kunst na de oorlog

EELKE MULLER

Tijdens de Tweede Wereldoorlog heeft Duitsland op massale schaal cultuurobjecten weggehaald uit Nederland. Na de bevrijding zijn vele werken opgespoord en teruggebracht naar Nederland. Een deel van deze cultuurobjecten is destijds teruggegeven aan rechthebbenden en een ander deel is geveild.

Wat is er precies gebeurd in de periode na de bevrijding? Waarom zijn sommige kunstwerken teruggegeven en andere geveild? En hoe kan het dat sommige werken nooit naar Nederland zijn teruggekeerd?

Informatie over de cultuurobjecten die zijn teruggebracht naar Nederland is te vinden op de WO2-portal (wo2.collectionenederland.nl). Deze portal ontsluit gegevens over onder andere de huidige NK-collectie, over ruim 700 na de oorlog gerestitueerde werken en over zo'n 2100 geveilde werken. Eerder was er op de portal al informatie zichtbaar over 13.544 cultuurobjecten die na de oorlog niet naar Nederland zijn teruggekomen.

Medewerkers van de Stichting Nederlands Kunstbezit, onder wie administrateur Johannes Gatersleben (voorgond). Amsterdam, Herengracht 458, 1945-1946 (privécollectie).

Terugvoering op basis van aangifteformulieren

In de nasleep van de oorlog stuitte de geallieerden overal in Duitsland op kunstdepots. Op de meest uiteenlopende plekken, zoals in mijnen, kastelen, schuren en treinen, lagen enorme hoeveelheden kunstvoorwerpen die door de Duitsers uit bezet Europa waren weggehaald. Al tijdens de oorlog hadden de geallieerde machten vastgelegd dat dergelijke objecten zouden worden teruggevoerd naar de landen van herkomst. Deze waren vervolgens verantwoordelijk voor de teruggave aan rechthebbenden.

Ook Nederland trof maatregelen. In juni 1945 richtte de Rijksoverheid de Stichting Nederlands Kunstbezit (SNK) op, die een sleutelrol kreeg bij de terugvoering (recuperatie) van cultuurgoederen. Onder de paraplu van het Commissariaat-Generaal voor de Nederlandse Economische Belangen in Duitsland haalden medewerkers van de SNK de kunst op uit de *Collecting Points* van de geallieerden in Duitsland.

De SNK had een Raad van Beheer en de dagelijkse leiding was in handen van de energieke directeur Ary Bob de Vries (1905-1983). De Vries was een Nederlandse kunsthistoricus van Joodse afkomst die al in de eerste oorlogsweken dierbaren had verloren. Zijn broer stierf aan het front en zijn moeder ontnam zichzelf kort daarop het leven. De Vries heeft de Holocaust overleefd door begin 1943 met zijn gezin naar Zwitserland te vluchten. Ook verschillende andere medewerkers van de SNK waren van Joodse afkomst en hebben zwaar geleden onder de vervolging door de nazi's.

Vanaf de zomer van 1945 werkte de SNK aan een steeds verder uitdijend documentatiebestand van tijdens de oorlog verdwenen objecten. De basis hiervoor was een verordening van het Militair Gezag van 24 juli 1945. Hierin werd iedereen verplicht om kunstschaten, antiquiteiten en bibliotheken die tijdens de bezetting aan de vijand waren afgestaan, te melden bij de SNK. Inwoners konden op zogeheten 'aangifteformulieren' nauwkeurige objectbeschrijvingen en herkomstgegevens van de verdwenen werken noteren. Daarnaast ging de stichting ook zelf op zoek naar bronnen, zoals de administraties van veilinghuizen, transportbedrijven en Duitse roofinstellingen. De SNK nam al deze gegevens

over op 'interne aangifteformulieren'.

Dit bestand van tienduizenden registraties was cruciaal voor het terughalen van de naar Duitsland verdwenen cultuurgoederen.

In het najaar van 1945 werden de eerste recuperatiezendingen in Nederland verwelkomd, met als beginpunt een symbolisch luchttransport van 26 schilderijen, een 'token shipment to the Netherlands'. In de jaren daarna keerden nog vele duizenden objecten terug uit Duitsland, maar ook veel bleef spoorloos.

Teruggaven

De groeiende voorraad recuperatiegoederen telde veel kunstwerken die tijdens de oorlog vrijwillig waren verkocht, maar ook werken die onvrijwillig uit het bezit waren geraakt van veelal Joodse eigenaren. De naoorlogse recuperatie door de geallieerden berustte op het principe dat de ontvangende landen de werken die daarvoor in aanmerking kwamen, zouden teruggeven aan de oorspronkelijke eigenaren of hun erfgenamen. Maar in de verschillende herkomstlanden kwam dit restitutieproces moeizaam van de grond.

In de eerste jaren na 1945 richtte de SNK zich primair op de repatriëring van kunst uit Duitsland, vanuit de overtuiging dat het tijdsvenster waarin dit mogelijk was, beperkt zou zijn. Naarmate de tijd verstreek, groeide de kans dat de cultuurgoederen voorgoed buiten bereik zouden raken, onder meer omdat de Duitse bezitters dan meer gelegenheid hadden om werken te verbergen. Maar hoe konden de onvrijwillig verloren objecten aan de juiste personen worden overgedragen?

Onduidelijkheid over de institutionele verantwoordelijkheid voor de restitutie vertraagde de voortgang. Zoals een medewerker van de SNK later opmerkte: 'De SNK zag het in de eerste periode niet als haar opdracht om terug te geven; zij moest de kunstwerken slechts naar Nederland terughalen en opslaan. Teruggave zou daarna door een andere instantie gebeuren'. De voorraden groeiden en het aantal restitutieverzoeken nam toe.

Uiteindelijk werd de SNK alsnog belast met de teruggaven, een taak die ze moest uitvoeren onder toezicht van het zogeheten Nederlandse Beheersinstituut (NBI). Maar restitutie was een complexe taak voor een bescheiden en ad-hoc

georganiseerde stichting, die bovendien opereerde op een wankelende financiële, juridische en administratieve basis. Zo heerste nog volop onduidelijkheid over de juridische status van de recuperatiegoederen en de kaders waarbinnen de SNK bij teruggaven moest werken. Verzoeken aan de verantwoordelijke ministeries om formele goedkeuring van richtlijnen voor teruggaven leverden niets op: 'nimmer hebben deze ons bereikt'. Het gebrek aan adequate ondersteuning kwam ook tot uitdrukking op financieel vlak. Om de rijks-schatkist te ontzien, werd van de SNK verwacht dat zij zelfvoorzienend was en haar onkosten doorberekende aan degenen die kunst terugkregen.

Het restitutiewerk werd verder ontregeld door een justitieel onderzoek naar het functioneren van de SNK en de aanhouding van haar directeur op verdenking van onregelmatigheden in 1948. Deze gebeurtenissen, breed uitgemeten in de pers, vroegen veel aandacht van de Raad van Beheer en leidden tot het vertrek van ervaren medewerkers van de stichting. Na een reorganisatie van de SNK kon het restitutieproces worden hervat. Een belangrijke impuls daarbij vormden de zogenoemde claimtentoonstellingen in Den Haag en Amsterdam (1949-1950), waar direct betrokkenen objecten konden herkennen en een aanvraag tot teruggave konden doen. De Vries is later buiten vervolging gesteld wegens onvoldoende aanwijzing van schuld, en van overheidswege in ere hersteld.

Voor de Joodse overlevenden kon de kunstrestitutie een uiterst pijnlijk proces zijn. De naziperiode had een enorme tol geëist en lang niet iedereen had de mentale en financiële reserves of de bewijsmiddelen om de teruggaveprocedure te kunnen doorlopen. Eventuele getuigen waren vaak vermoord en papieren waren verdwenen. De medewerkers van de SNK stonden voor de moeilijke taak om knopen door te hakken, ook wanneer bijvoorbeeld meerdere beroofden hetzelfde meubelstuk of servies herkenden en terugvroegen.

Veilingen en opheffing SNK

De claimtentoonstellingen van 1949-1950 vormden een scheidslijn. Kunstwerken die door niemand waren herkend of teruggevraagd, kwamen volgens de nieuwe leiding van de SNK

niet in aanmerking voor rechtsherstel, waardoor de Staat erover kon beschikken. Er werd naar een bestemming gezocht voor dit deel van de werken. De discussie hierover tussen de betrokken ministeries liep hoog op. Het ministerie van Financiën drong aan op een omvangrijke verkoop ten gunste van de verzwakte rijksfinanciën, terwijl het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen en de SNK pleitten voor het behoud van zoveel mogelijk cultureel waardevolle stukken. De uitkomst was een compromis. Een selectie van museaal belangrijke werken ging naar het Rijk en kwam terecht in musea en overheidsgebouwen (de huidige NK-collectie). De overige voorwerpen werden verkocht via veilingen, waarbij ze onder meer terecht kwamen bij particuliere kopers.

Lion Morpurgo (1900-1957) met zijn echtgenote Rebecca en dochter Anny, 1952 (privécollectie).

Claimtentoonstelling van schilderijen, tekeningen en tapijten. Amsterdam, Rijksmuseum, 20 april - 9 juni 1950 (fotonummer 39511, W.L. Stuijbergen/Spaarnestad Photo).

Tussen 1949 en 1953 is een groot aantal gerecupereerde objecten bij diverse Nederlandse veilinghuizen aangeboden. De verkooplijsten tonen een breed scala aan werken: van curiosa en gebruiksvoorwerpen tot onderdelen van prominente kunstverzamelingen. Hoewel veel van de aangeboden objecten van geringe artistieke kwaliteit waren, kwamen er ook werken van museale betekenis onder de hamer. Door de lage kunstmarktprijzen na de oorlog en de afwezigheid van limietprijzen, waren de opbrengsten vaak minimaal.

Naast werken die door vrijwillige transacties in Duitsland terecht waren gekomen, werd op de veilingen een onbekende hoeveelheid objecten aangeboden die tijdens de bezetting waren onteigend of onder dwang verkocht. Op verschillende documenten over geveilde werken wordt expliciet verwezen naar een Joodse herkomst of naar Duitse roofof instanties - bijvoorbeeld 'Jewish property Amsterdam', 'Unknown confiscated by Dienststelle Muhlmann' en 'Onbekend door Lippmann gevorderd'.

In 1951 is de SNK formeel opgeheven. Twee jaar later volgde de ontbinding van haar taakopvolger, het Bureau Herstelbetalings- en Recuperatiegoederen (Hergo) van het ministerie van Financiën. De verantwoordelijkheid voor de laatste openstaande restitutie zaken lag daarna bij de Directie Bewindvoering van Financiën. Het restitutieproces was hiermee nagenoeg tot stilstand gekomen.

AANGIFTE-FORMULIER
(Alvorens in te vullen raadplege men de brochure „Richtlijnen voor het invullen der Aangifte-formulieren”)

- Voorwerp: *groot Kaststel.*
- Kunstenaar, maker, auteur:
- Voorstelling of titel en beschrijving: *groot 5 deelig chin. porselein Kaststel (blauw) Kang - Hi. met bloem vogels & landschappen gidecoreerd 1 beker defect..*
- Materiaal: *chin porselein*
- Afmetingen: *± 60 c.m. Hoog*
- Handtekening, uitgever, merk:
- Dateering: *± 1680*
- Herkomst:
- Litteratuur:
- Tentoonstelling:
- Gefotografeerd/gereproduceerd:
- Naam fotograaf:
- Bijzonderheden:
- WAS OORSPRONKELIJK IN BEZIT, GEBRUIK, BEWARING OF ANDERSZINS VAN:
Volledige naam en adres: *Fa. Joseph M. Morpurgo Kohn 108.*
- IS DOOR CONFISCATIE, DIEFSTAL, GEDWONGEN OF VRIJWILLIGE VERKOOP IN BEZIT GEKOMEN VAN:
Volledige naam en adres: *Confiscatie Dr. H. Rudolph Lathamer 13 Herrn Paffrath Düsseldorf*
- Toelichting: *eenige beschadiging.*
- DEZE AANGIFTE GESCHIEDT INGEVOLGE ARTIKEL 1, LID 1 OF LID 2 DER VERORDENING, DOOR: *Fa. Joseph M. Morpurgo Kohn 108 Kohn*
Volledige naam en adres: *Morpurgo*
- Datum: *1 Mei 1946*
- Handtekening: *Joseph M. Morpurgo*

Alleen dit blad invullen; zie adres achterzijde.

De ruimte hieronder niet beschrijven

Ontvangen		Ter Registratie	
24 MEI 1946		Dat.	Par.
		Geregistreerd	
		Dat.	Par.
		No. <i>11091</i>	

Na de oorlog door kunsthandelaar J.M. Morpurgo te Amsterdam ingevuld aangifteformulier voor geconfisqueerde kunstobjecten (Nationaal Archief, Archief SNK).

C. Verbruggen, *Bloemstillevens*, olieverf op doek, 97 x 75.5. Na de oorlog aan kunsthandel J.M. Morpurgo te Amsterdam teruggegeven schilderij (foto privécollectie).

Intern aangifteformulier van de SNK voor het schilderij van C. Verbruggen. Het formulier is voorzien van het stempel 'terug aan eigenaar'. (Nationaal Archief, Archief SNK).

Hamburg V
31.1.1948

Blad 2

Intern aangifteformulier

Wordt opgeborgen in de kartotheek-map SCHILDERIJEN resp. VOORWERPEN. In map Schilderijen op naam schilder, in map Voorwerpen op naam van het voorwerp.

Paul II p. 62

Inv. 2199
Tax. 850

1. Voorwerp: Schilderij,
2. Kunstenaar, maker, auteur:
C. Verbruggen.
3. Voorstelling of titel en beschrijving:
Bloemstillevens.
Een geprofileerd stenen basement is hieroverstrooid met allerlei bloemen: rozen, pioenen, seringen enz. Donker fond.

4. Materiaal: Doek
5. Afmetingen: 97 x 76
6. Handtekening, uitgever, merk:
gesign. links
7. Datering:
8. Herkomst:
9. Litteratuur:
10. Tentoonstelling:
11. Gefotografeerd of gereproduceerd:
12. Naam fotograaf:
13. Bijzonderheden:

14. Was oorspronkelijk in bezit, gebruik, bewaring of anderszins van:
(volledige naam en adres)
J.M. Morpurgo, Rokin 108, Amsterdam.

15. Is door conflicten, dwang of vrijwillige verkoop in bezit gekomen van:
(volledige naam en adres)
W. Gerken, Ahrensburg, Reeshoop 28.

16. Toelichting: Ingekocht door Dr. Hans Rudolph, Mühlendam 31, voor RM. 1.064,- d.d. maart 1942, daarna doorverkocht aan bovengenoemde voor RM. 2.500,- o.c. maart 1942.

17. Deze aangifte geschiedt ingevolge Artikel 1, lid 1, en lid 2 der Verordening, door:
(volledige naam en adres)
Stichting Nederlandsch Kunstbezit.
Naar G. Dirks.

18. Datum: 22.1.1947.

Volgnr: 18042.
Dat.: 22 Januari 1947.

SCHILDERIJEN
Naam schilder: Verbruggen C.
Voorstelling: Bloemstillevens

VOORWERPEN
Groep:
Naam:

PERSONEN-EIGENAARS
Naam oorspr. eigenaar (bewaarder):
Morpurgo J.M.

PERSONEN-KOOPERS
Naam koper (laatste bezitter):
Gerken W. (via Rudolph).

KANTOOR DEN HAAG
Toegezonden met adviesbrief d.d.:
Bijlagen:

TERUG AAN EIGENAAR *in form. 58.*
TERUG IN NEDERLAND

Hernieuwde inzet vanaf de jaren negentig

Eind jaren negentig begon een nieuwe fase voor het Nederlandse restitutiebeleid. Internationaal groeide de aandacht voor onopgeloste kwesties rond zogeheten roofkunst, aangejaagd door historisch onderzoek, mediaberichtgeving en internationale conferenties waarin landen elkaar en zichzelf kritischer bevroegen over hun naoorlogse handelen.

Ook in Nederland leidde deze hernieuwde aandacht tot vragen over het rechtsherstel na de oorlog. Onderzoek maakte duidelijk dat procedures voor slachtoffers en hun erfgenamen vaak weinig rechtvaardig hadden uitgepakt. Daarmee verschoof de nadruk van strikt juridisch denken naar meer oog voor historische context, morele

verantwoordelijkheid en erkenning van onrecht. Transparantie, kennisontsluiting en hernieuwde teruggavepraktijk kregen een centrale plaats in het beleid. De commissie Herkomst Gezocht, ondersteund door het Bureau Herkomst Gezocht, deed in de jaren 1998-2004 onderzoek naar de NK-collectie en benaderde actief erfgenamen. De Restitutiecommissie werd ingesteld voor de behandeling van restitutieverzoeken. Voor werken die in jaren '50 geveild waren, stelde de Nederlandse overheid een geïndexeerd percentage van de opbrengsten beschikbaar voor een Joods cultureel doel. Ook werd een bedrag beschikbaar gesteld voor werken waarvan met zekerheid of grote waarschijnlijkheid kon worden vastgesteld dat ze geroofd waren van Joodse eigenaren, maar waarvan

Jacopo Tintoretto (vermeld op object), Portret van Ottavio Strada, 1567, olieverf op doek, 128 x 101 cm., collectie Rijksmuseum, Amsterdam (SK-A-3902). Na de oorlog door de SNK teruggegeven aan de erfgenamen van Daniël Wolf, een Nederlandse zakenman en verzamelaar van Joodse afkomst.

geen erfgenamen kunnen worden aangewezen. Dit, omdat erkend werd dat restitutie van deze objecten niet mogelijk was. In totaal kwam het bedrag uit op ruim twee miljoen euro.

Elke Muller is als onderzoeker verbonden aan het Expertisecentrum Restitutie (ECR) van het NIOD Instituut voor Oorlogs- Holocaust- en Genocidestudies.

Bot. L. M.	DESCRIPTION	PHOTO Nr.	OBJECT: ☒ Picture ☒ Landscape	REG. Nr.: 17953
			ARTIST: J.v.Goyen ☒	
			TITLE OR KIND OF OBJ.: Landscape ☒	
			SIGN: _____ DATE: _____	
			MATERIAL: paneel met _____ SIZE: 35 x 32	
			ORIGIN: _____	
			LIT.: VERKOOP 11 MARI 1952 FREL. MULLER / oro.	
			PHOTO DOC. CENTRE HOLLAND: _____	
			OWNER: Jewish property, Amsterdam.	
			PRESENT FACTS: Bought through Mahlan, The Hague, for Goering-Dec. 1941.	
			APPRAISED VALUE: f. 1.800,---	
			PRESENT LOCATION: Munich nr.: 6428	
			Dutch run nr.: (Transport XIX, USPST) 4008	

De Restitutiecommissie is nog altijd actief en bij het NIOD Instituut voor Oorlogs- Holocaust- en Genocidestudies is een Expertisecentrum Restitutie opgericht. De RCE verricht sinds 2022 opnieuw onderzoek naar de NK-collectie in haar beheer en behandelt verzoeken tot restitutie namens de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. De RCE is ook aanspreekpunt voor iedereen die bezig is met het thema cultuurgooederen 1933-1945, en stelt informatie beschikbaar. Daarom zijn vanaf nu de aangifteformulieren van de geveilde en teruggegeven werken uit de SNK-periode via de WO2-portal beschikbaar gesteld. Met dank ook aan het Nationaal Archief voor de hulp bij het digitaliseren ervan.

Inventariskaart van de SNK van een schilderij van Jan van Goyen. Het betreft een na de oorlog geveild werk, 'Jewish property, Amsterdam' (Nationaal Archief, Archief SNK).

De omzwervingen van objecten uit de NK-collectie

JOSJE SCHNITZELER

Hoe zijn de objecten die nu in de NK-collectie zitten in Duitsland terechtgekomen? Hoe wisten de geallieerden welke objecten terug moesten naar Nederland? Hoe zijn de objecten die zich nu in de NK-collectie bevinden terug naar Nederland gekomen? Waarom zijn er zoveel objecten waarvan onbekend is wie de eigenaar was?

Dit is een aantal vragen die regelmatig terugkomen in de gesprekken met nabestaanden en betrokkenen. De grote lijn van het verhaal is meestal wel bekend; de Duitsers kochten en roofden kunst in heel Europa, de geallieerden vonden deze objecten na de oorlog terug in een grote hoeveelheid opslagplaatsen in Duitsland. Veel minder bekend is het complexe proces van recuperatie dat dan pas begint.

Duitsland werd na de oorlog in bezettingszones verdeeld. Er was een Amerikaanse, een Engelse, een Franse en een Russische zone. In de Amerikaanse, Engelse en Franse zone werden de Duitse opslagplaatsen systematisch door de speciale kunstdivisies van de geallieerden, de Monuments Men and Women, leeggehaald en naar centrale verzamelpunten gebracht. De grootste daarvan werd beheerd door de Amerikanen: het Central Collecting Point München. Alle objecten die daar binnenkwamen werden gefotografeerd, genummerd en beschreven op inventariskaarten. In München werkten mensen uit verschillende landen, waaronder Nederland. Zij leverden bewijsmateriaal om aan te tonen dat bepaalde werken uit hun land afkomstig waren. Wanneer bekend was uit welk land de werken afkomstig waren, werden ze verpakt en voorzien van ladinglijsten naar

het land van herkomst gestuurd. Een proces dat alles bij elkaar enige jaren heeft geduurd.

Maar hoe wisten ze nu welke stukken waar naartoe moesten? In grote lijnen zijn er twee antwoorden op die vraag. Antwoorden die verklaren waarom we, ondanks al het onderzoek, over een deel van de werken uit de NK-collectie nog steeds weinig weten.

In Nederland moesten mensen die tijdens de oorlog kunst hadden verloren of met de bezetter hadden gehandeld zogeheten aangifteformulieren invullen en indienen bij de Stichting Nederlands Kunstbezit. Op deze aangifteformulieren kon men aangeven om wat voor object het ging (boeken, meubels, schilderijen, porselein etc.), wie de eigenaar was en wie het gekocht of gestolen had. Met deze formulieren moesten de Nederlandse vertegenwoordigers in de bezettingszones zien uit te vinden of de aangegeven objecten te traceren waren. De gegevens op de aangifteformulieren verschilden behoorlijk. Waar het ene formulier een uitgebreide omschrijving bevatte, waren er ook formulieren met niet meer dan een summier beschrijving. Mensen moesten putten uit hun herinnering en dat was niet altijd eenvoudig. Voor overlevenden van de kampen

Hans von Bartels,
Zeegezicht, 1904.
Inventarisnummer
NK3282,
17,5 x 22,2 cm.

was het bovendien vaak een zware opgave. Zij hadden niets meer en waren bezig met overleven. Dit maakte het voor 'onze man in München' in veel gevallen behoorlijk lastig. Zo waren er onmogelijke opgaves zoals "een kist boeken gestolen bij de slag om Arnhem" of "een schilderij portret van een man van onbekende schilder meegenomen door de Duitsers". Er waren ook gevallen die makkelijk te achterhalen waren, zoals een nauwkeurig omschreven handelsvoorraad schilderijen met de nummers van de verkopende handelaar achterop het schilderij, verkocht ten behoeve van het beoogde Führermuseum. En met een beetje geluk was er een foto bij de aangifte gevoegd of hadden mensen er een tekeningetje van gemaakt. Helaas waren dat wel uitzonderingen.

In Duitsland werd een ander deel van de puzzel gelegd. Behalve het leeghalen van de depots, deden de geallieerden ook onderzoek. Medewerkers van Duitse musea en kunsthandelaren werden bevroegd over hun aankopen in het buitenland. Ook moesten ze uitleg geven waar de voorraden die zij hadden vandaan kwamen. Als zij aangaven dat het uit Nederland afkomstig was, dan was dat een reden voor 'onze man in München' om zélf een aangifteformulier in te vullen. Op dit aangifteformulier stond alleen (meestal) geen voormalige eigenaar. Vaak stond er alleen "gekocht in Nederland tijdens de oorlog". Soms was het iets duidelijker, zoals "gekocht bij een kunst-

handel in Amsterdam in 1943". Ook deze objecten gingen vervolgens met de bijbehorende papieren op transport naar Nederland. In Nederland moest dan worden uitgezocht wie de eigenaar was. Uiteraard was dat makkelijker voor een herkenbaar schilderij, dan voor bijvoorbeeld Delfts blauwe tegels.

Zo troffen de Amerikanen in het Zuid-Duitse Bad Tölz een meneer Franz Schneller aan. Zijn neef Josef Schneller bleek een medewerker van de Duitser Alois Miedl te zijn. Miedl had zich in 1940 de Amsterdamse kunsthandel van Jacques Goudstikker toegeëigend, en bleef gedurende de hele oorlogsperiode onder de naam van

Achterkant van de gouache Zeegezicht van H. van Bartels waarop een etiket van Goudstikker te zien is.

Blad 2

Intern Aangifte formulier

Wordt opgeborgen in de kartotheek-map SCHILDERIJEN resp. VOORWERPEN. In map Schilderijen op naam schilder, in map Voorwerpen op naam van het voorwerp.

<p>1. Voorwerp: Schilderij.</p> <p>2. Kunstenaar, maker, auteur: Jacob Ruysdael.</p> <p>3. Voorstelling of titel en beschrijving: Landschap met vijver. Aan de overkant van het water een weg met een stenen brug. Grote bomen bedekken gedeeltelijk een inrijhek en een boerderij. Twee mannen en een hond op de weg. Op het water een roeibootje. Een andere schuit wordt door een man voortgeduwd. Links uitzicht op bebost land en een molen.</p> <p>4. Materiaal: Olieverf op doek.</p> <p>5. Afmetingen: 64 x 81 cm.</p>	<p>Volgno.: 8264.</p> <p>Dat.: 19 Maart 1946.</p> <hr/> <p>SCHILDERIJEN</p> <p>Naam schilder: Ruysdael, J.</p> <p>Voorstelling: Landschap met vijver</p> <hr/> <p>VOORWERPEN</p> <p>Groep:</p> <p>Naam:</p> <hr/> <p>PERSONEN-EIGENAARS</p> <p>Naam oorspr. eigenaar (bewaarder): Lederfabriek, Oosterwijk, Directie.</p> <hr/> <p>PERSONEN-KOOPERS</p>
---	--

Uitgebreid ingevuld aangifteformulier.

Goudstikker handelen. Via neef Franz verkocht Josef Schneller in Bad Tölz onder meer Perzische tapijten. Toen de Amerikanen hem bezochten, had hij nog een voorraad van zeventien tapijten en zes schilderijen. Hij kon bovendien vertellen dat hem tussen oktober 1943 en oktober 1944 acht verschillende ladingen tapijten waren toegezonden vanuit Amsterdam. Hij had zo'n 160 tapijten goed weten te verkopen. Schneller verklaarde dat de verkoopprijs ongeveer 1000% van de reële waarde bedroeg en dat hij een

provisie van 10% kreeg. Kennelijk waren Perzische tapijten een rage geworden.

Met de informatie van Schneller ondervroegen de geallieerden vervolgens in Bad Tölz 38 klanten van Schneller en haalden de tapijten terug. Ze zijn vervolgens teruggekomen naar Nederland, waar ze tot op de dag van vandaag een deel van de NK-collectie vormen. Het is van vrijwel geen enkel tapijt gelukt om de voormalige eigenaar te vinden. Om te beginnen was er de moeilijkheid om in het inventarisboek van Alois Miedl het juiste tapijt te vinden; veel tapijten werden namelijk simpelweg Perzisch genoemd. En als het juiste tapijt wél werd gevonden dan stond er in de inventarisboeken van Miedl alleen dat het tapijt verkocht was, maar geen bruikbare informatie waarmee te achterhalen is van wie hij het had gekocht.

Bij deze casus is het goed op te merken dat de Amerikanen niet toevallig Bad Tölz op de korrel hadden. Er was sinds 1933 een opleidingsschool van de SS en het was een plek waar het verzet tegen de oprukkende geallieerden tot de allerlaatste dagen van de oorlog standhield. We kunnen ons voorstellen dat de geallieerden juist hier intensief op zoek zijn gegaan en dat niet in elk dorp in Duitsland hebben gedaan. Daarmee is het dus geen toeval dat er in de NK-collectie 43 tapijten zitten afkomstig uit Bad Tölz. Maar we zullen nooit weten wat er niet gevonden is, omdat er op veel plekken simpelweg nooit echt gezocht is.

Blad 2

Intern aangifteformulier

Wordt opgeborgen in de kartotheek-map SCHILDERIJEN resp. VOORWERPEN. In map Schilderijen op naam schilder, in map Voorwerpen op naam van het voorwerp.

<p>1. Voorwerp: meubelen</p> <p>2. Kunstenaar, maker, auteur: Onbekend</p> <p>3. Voorstelling of titel en beschrijving: 25-30 kastjes (bureaukasten) 15-20 linnenkasten 8 spiegels in vergulde lijsten 5 schrijftafels 6 eikenhouten kasten</p> <p>2-3 <i>meubelen</i></p> <p>4. Materiaal: hout</p> <p>5. Afmetingen:</p> <p>6. Handtekening, uitgever, merk:</p> <p>7. Datering:</p> <p>8. Herkomst:</p> <p>9. Literatuur:</p> <p>10. Tentoonstelling:</p> <p>11. Gefotografeerd of gereproduceerd:</p> <p>12. Naam fotograaf:</p> <p>13. Bijzonderheden: General Order 6, Serial K 662, Classification 19</p> <p>14. Was oorspronkelijk in bezit, ~~van~~ van: Habets, Falkenburg, s.s. in Spiegelstraat Amsterdam. Dorven, Eindhoven.</p> <p>15. Is door ~~aan~~ Habets, Falkenburg verkocht in best gemaakte van: Habets, Falkenburg, s.s. in Spiegelstraat Amsterdam. Dorven, Eindhoven.</p> <p>16. Toelichting: 202</p> <p>17. Deze aangifte geschiedt ingevolge Artikel 1, ~~van~~ lid 2 der Verordening, door: Stichting Nederlandsch Kunstbezit Keizersgracht 105, Amsterdam</p> <p>18. Datum: 26.11.46</p>	<p>Volgno.: 16914</p> <p>Dat.: 26 November 1946</p> <hr/> <p>SCHILDERIJEN</p> <p>Naam schilder:</p> <p>Voorstelling:</p> <hr/> <p>VOORWERPEN</p> <p>Naam: meubelen</p> <hr/> <p>PERSONEN-EIGENAARS</p> <p>Naam oorspr. eigenaar (bewaarder): Dorven, Eindhoven s.s.</p> <hr/> <p>PERSONEN-KOOPERS</p> <p>Naam koper (laatste bezitter): Lüttgens, Hubert</p> <hr/> <p>KANTOOR DEN HAAG</p> <p>Toegezonden met adviesbrief d.d.: Bijlagen:</p>
---	---

Summier ingevuld aangifteformulier.

Schilderijen waren vaak makkelijker te traceren. De roof door Alois Miedl van de complete inboedel van kunsthandelaar Jacques Goudstikker was alom bekend. Miedl verkocht in de loop van de oorlog de geroofde stukken, maar verkocht onder de naam Goudstikker vervolgens ook stukken die hij zelf inkocht. Vrijwel altijd stond er op de achterkant van zo'n schilderij een etiket met de naam Goudstikker. Van de werken die in het Central Collecting Point München binnenkwamen, werd ook beschreven wat er op de achterkant stond. De geallieerden ondervroegen bovendien de museumdirecteuren en handelaren waar stukken gekocht waren of aan wie ze verkocht waren. Ook werden administraties in beslag genomen. Zo liggen tot op de dag van vandaag de inventarisboeken die Alois Miedl bijhield in het Nationaal Archief. Met behulp van de inventariskaarten die gemaakt waren in het Central Collecting Point en administraties van kunsthandelaars of musea, hebben we goede aanknopingspunten voor onderzoek naar de oorspronkelijke eigenaar en het beantwoorden van de vraag of er mogelijk sprake was van roof of onvrijwillig bezitsverlies.

Ook de Engelsen deden in hun bezettingszone dergelijk onderzoek, waarbij ze het personeel van de Duitse musea en kunsthandelaars ondervroegen. De musea moesten inventariseren wat ze wanneer bij wie gekocht hadden. In de Engelse archieven is de (gedeeltelijk bewaard gebleven) weerslag daarvan te vinden. In mei 1946 stuurden ze lijsten van objecten die ze in twee Duitse musea aantreffen naar de Stichting Nederlands Kunstbezit in Amsterdam, met de mededeling dat de Stichting om teruggave kon vragen. Zo kocht het Thaulowmuseum in Kiel in 1943 een bijzonder glas bij de kunsthandelaar Aalderink in Amsterdam, dat van het museum inventarisnummer 68 kreeg. Vandaag de dag is dit object nog steeds in de NK-collectie te vinden onder nummer NK476. Onder het glas staat het nummer 1943-68. Helaas loopt dit spoor dood, omdat we niet hebben kunnen achterhalen van wie kunsthandelaar Aalderink het glas kocht.

Van niet alle werken uit de NK-collectie is dus te achterhalen waar zij precies vandaan komen en wie de oorspronkelijke eigenaar was. Voor een aanzienlijk deel van de collectie ontbreken cruciale schakels in de herkomstgeschiedenis.

Classification		Property Card Art		Mun.
Author:	<i>Max BARTELS</i>	Subject:	<i>marine</i>	<i>15862/6</i>
Measurements:		Material:	<i>watercolour</i>	<i>Holland</i>
L. W. H.		Depot possessor:	<i>Vitay + Co.</i>	<i>Goudstikker</i>
Weight:	<i>17,5:22</i>	Arrival Condition:	<i>goed - in de oed.</i>	<i>Inv. No. acc. Goudstikker</i>
Depot Cat.:		Identifying Marks:	<i>Goudstikker Nr. 6080</i>	<i>List 28</i>
		Description:	<i>signed and dated Max Bartels 04.4</i>	PHOTO
Bibliography:		FOR OFFICE USE:		
		Claim No.		
		Other Photos:	☒ Yes	☐ No
		File No.	<i>Neg. No. Miedl No. 15862/6</i>	
		Movements:		

Bundesarchiv, B323/670

Münchenkaart van Zeegezicht van Von Bartels.

Soms zijn die gegevens nooit vastgelegd, soms zijn ze verloren gegaan door bombardementen, vernietigde archieven of het verdwijnen van administraties. Ook speelt mee dat veel werken niet uniek zijn en slechts summier zijn beschreven, waardoor identificatie achteraf vrijwel onmogelijk is. Tegelijkertijd blijft herkomstonderzoek in beweging. Nieuwe bronnen, voortschrijdend onderzoek en het samenbrengen van losse gegevens kunnen nog altijd leiden tot aanvullingen en nieuwe inzichten. De NK-collectie laat desalniettemin niet alleen zien dat gedetailleerd onderzoek kan leiden tot teruggave van werken, maar ook waar de grenzen van herkomstonderzoek liggen als gevolg van oorlog, vernietigde archieven en verloren gegane informatie.

Wijn glas met balustersteel met rode spiraal, gedecoreerd met radgraving van rankenornament, onbekende vervaardiger, 1730 – 1769, 9.3 x 17.5 cm, NK476.

Hoe zit de NK-collectie in elkaar?

120
architecturale
elementen

269
etsen/
gravures/
litho's

467
huishoudelijke
voorwerpen/
keramiek

341
meubels

3
muziekinstrumenten

In de NK-collectie bevinden zich ruim **3300 objecten**, waaronder schilderijen, tapijten, serviesgoed en tegels. Ruim een derde is schilderijen. Afhankelijk van hoe geteld wordt, is het getal hoger of lager. Een servies bestaande uit twaalf delen wordt door een herkomstonderzoeker als één object geteld, terwijl een collectiebeheerder twaalf delen telt. Voor het herkomstonderzoek gaan we uit van **3275 NK-nummers**, waarvan sommige uit een serie objecten bestaan.

In de periode 2022-2025 is de gehele NK-collectie, die nu nog wordt beheerd door het Rijk, opnieuw door een team van onderzoekers onder de loep genomen op basis van nieuw beschikbare bronnen. Bij het onderzoek is antwoord gegeven op de volgende vragen:

- **Is er sprake van een verdachte herkomst of een verdacht bezitsverlies?** Ja, nee of onbekend.
- **Gaat het om iemand uit een vervolgte bevolkingsgroep?** Ja, nee of onbekend.
- **Is de persoon om wie het gaat identificeerbaar?** Ja of nee.

Bij ongeveer **vijf procent van de collectie** heeft nieuwe informatie ervoor gezorgd dat de RCE nabestaanden van de oorspronkelijke eigenaar kan gaan benaderen, omdat er (mogelijk) sprake is van een transactie die onder dwang tot stand is gekomen. In vrijwel alle gevallen gaat het om meerdere NK-nummers per erfgenaam. De erfgenamen worden op de hoogte gebracht dat zij een restitutieverzoek in kunnen dienen. Inmiddels zijn er 21 restitutieverzoeken door nabestaanden ingediend naar aanleiding van het onderzoek. Daarnaast heeft de extra aandacht voor de NK-collectie tot een aantal verzoeken geleid die niet rechtstreeks uit het onderzoek voortkomen. In totaal heeft de Restitutiecommissie inmiddels in zeven zaken een positief advies uitgebracht dat door de minister is opgevolgd. De overige zaken zijn nog in

behandeling bij de Restitutiecommissie. Ook worden er nog meerdere verzoeken verwacht.

De zaken die tot een positief restitutieadvies hebben geleid zijn gebaseerd op archiefstukken van Duitse musea of op de recent gedigitaliseerde archieven van de geallieerden. Daarnaast werd objectonderzoek verricht, waarbij een object grondig bekeken is op aanwijzingen die kunnen helpen bij het sluitend krijgen van de herkomst.

Van nog een keer een groep van vijf procent uit de collectie laat de context zien dat er sprake kan zijn van **onvrijwillig bezitsverlies**, vaak omdat het gaat om een handelaar of instelling waarvan bekend is dat zij gedurende de bezetting geroofd hebben. Onzeker blijft echter of het betreffende object is geroofd.

In ongeveer **een kwart** van de onderzochte objecten is de onderzoeksbevinding dat er **géén sprake is van een transactie die onder dwang** tot stand is gekomen. Een voorbeeld hiervan zijn objecten die via de bloeiende kunstmarkt in de (eerste) oorlogsjaren verhandeld werden. Onder de bestaande beleidsuitgangspunten is het principe dat kunsthandel verkoop als doelstelling had, ook in de oorlogsjaren. Een deel van de verrichte transacties was gewone verkoop, ook bij joodse kunsthandelaars. Uiteraard gaat het hier niet om verkopen die wel onder dwang zijn verricht, bijvoorbeeld voor het verkrijgen van uitreisvisa, het verkrijgen van vrijstelling van het dragen van een jodenster, of verkopen van de oude handelsvoorraad door een Verwalter. **Van ongeveer tweederde van de collectie is de herkomst met de huidige beschikbare gegevens en archieven onvoldoende sluitend te krijgen of blijft deze geheel onbekend voor de periode 1933-1945.** Denk bijvoorbeeld aan een veel voorkomende naam in een grote stad, maar zonder verdere context. Als ook het object zelf geen aanwijzingen bevat zoals nummers of merktekens, zijn er geen aanknopingspunten te vinden voor nader onderzoek. Daardoor kan er geen oorspronkelijke eigenaar worden gevonden. Naar deze laatste grote groep zal in 2026 en 2027 nader onderzoek worden gedaan.

1617
schilderijen/tekeningen

82

sculpturen

187

textiel

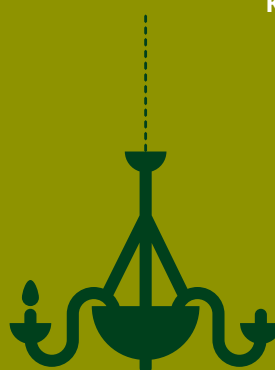
43

toegepaste kunst

8

klokken

9

(olie)lampen/luchters

23

(sier)wapens

Recht doen aan een geschiedenis die blijft doorwerken

Tijdens de Duitse bezetting werden Joodse families uit hun huizen gehaald, gedeporteerd en vermoord. Hun bezittingen werden systematisch afgenomen: schilderijen, boeken, zilverwerk, muziekinstrumenten. Wat niet werd geroofd, werd onder dwang verkocht. Wat niet werd verkocht, verdween uit huizen die na deportatie leeg achterbleven.

MISJA BOONZAAIJER

Veel van die voorwerpen bestaan nog steeds. Soms hangen ze in musea. Soms bevinden ze zich in particuliere collecties. Soms liggen ze in depots van de staat. En soms meldt zich, tientallen jaren later, een familie met een vraag die rechtstreeks terugvoert naar die geschiedenis: was dit ooit van ons?

De commissie

Die vraag komt terecht bij de Restitutiecommissie, onder voorzitterschap van Toon van Mierlo. De commissie adviseert over verzoeken tot teruggave van cultuurobjecten die tijdens het naziregime onvrijwillig uit bezit zijn geraakt. "Het kan zijn dat er een kunstvoorwerp in de Rijkscollectie zit waarvan iemand zegt: dat was van mijn familie en dat zijn we in de oorlog kwijtgeraakt," zegt Van Mierlo. "Dan kan zo'n nabestaande zich melden en komt het verzoek bij ons terecht."

De leden van de Restitutiecommissie zijn v.l.n.r. Dick Oostinga, Jeroen Euwe, dr. Saskia Cohen-Willner, prof. mr. Corjo Jansen, prof. mr. Toon van Mierlo (voorzitter), dr. Jaap Cohen, drs. Annemarie Marck. Foto Barbra Verbrij.

Samen met zes andere leden – juristen, historici en een kunsthistoricus – beoordeelt de commissie zulke verzoeken. Volgens plaatsvervangend voorzitter Dick Oostinga gaat het werk van de commissie uiteindelijk om meer dan een kunstwerk. "In wezen gaat het om erkenning en waar mogelijk herstel van het onrecht dat met name de door de nazi's vervolgte bevolkingsgroepen is aangedaan."

Hoe een restitutieverzoek wordt behandeld

Wanneer een kunstwerk onderdeel is van de Rijkscollectie, kan een verzoek worden ingediend bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap vraagt vervolgens advies aan de Restitutiecommissie.

Gaat het om een werk dat zich in een museum, gemeentelijke collectie of particuliere verzameling bevindt, dan kunnen betrokken partijen samen besluiten de commissie om een bindend advies te vragen. "Voor verzoekers maakt dat uiteindelijk weinig verschil," zegt Van Mierlo. "Wanneer een zaak eenmaal bij de commissie ligt, volgen we dezelfde werkwijze."

Een belangrijk onderdeel daarvan is herkomstonderzoek door het Expertisecentrum Restitutie (ECR), onderdeel van het NIOD. Onderzoekers proberen zo nauwkeurig mogelijk te reconstrueren van wie een kunstwerk oorspronkelijk was en hoe het uit diens bezit is geraakt.

Volgens Oostinga draait het onderzoek uiteindelijk om twee vragen: "Was de oorspronkelijke eigenaar daadwerkelijk eigenaar van het werk, en is het bezit vrijwillig of onvrijwillig verloren

.....

De commissie adviseert over verzoeken tot teruggave van cultuuroederen die tijdens het naziregime onvrijwillig uit bezit zijn geraakt.

.....

gegaan?" Daarbij hanteert de commissie een belangrijk uitgangspunt. Wanneer een kunstwerk na 10 mei 1940 uit het bezit van een particulier is geraakt, wordt in beginsel aangenomen dat dat onvrijwillig is gebeurd, tenzij uit onderzoek duidelijk blijkt dat het anders ligt. Dat uitgangspunt weerspiegelt de historische werkelijkheid van die tijd, waarin Joodse

families onder druk werden gezet, hun bezittingen moesten verkopen of die simpelweg kwijtraakten nadat zij waren gedeporteerd.

Een beslissing die je maar één keer goed kunt nemen

Soms gaat het bij een restitutieverzoek om een beroemd schilderij. Soms om een alledaags voorwerp. "Het kan gaan om een schilderij van miljoenen," zegt Oostinga. "Maar het kan net zo goed een zilveren bekertje zijn, een servies, of een meubelstuk."

Juist bij zulke voorwerpen komt de zorgvuldigheid van het werk van de commissie naar voren. Van sommige serviezen zijn bijvoorbeeld tientallen of honderden exemplaren gemaakt. Dan moet precies worden vastgesteld of het daadwerkelijk om dat ene servies van die familie gaat. "Je kunt restitutie maar één keer goed doen," zegt Oostinga. "Als een voorwerp wordt teruggegeven, moet je er zeker van zijn dat het ook echt bij de juiste familie terecht komt."

Generaties later

Veel restitutieverzoeken komen tegenwoordig van derde en vierde generaties. De oorspronkelijke eigenaren zijn vaak tijdens de Holocaust vermoord of verloren hun bezittingen toen ze ondergedoken zaten. Maar de geschiedenis van vervolging, deportatie en verlies van bezit leeft binnen families voort. Wat vaak nog moet worden uitgezocht, is wat na het verlies met specifieke voorwerpen is gebeurd en waar die uiteindelijk terecht zijn gekomen. Herkomstonderzoek kan daarover soms alsnog helderheid geven. Voor families kan dat van grote betekenis zijn: het maakt zichtbaar wat er met hun familiebezit is gebeurd en hoe dat verspreid raakte over collecties en landen.

Internationale samenwerking

De zoektocht naar naziroofkunst stopt bovendien niet bij nationale grenzen. In 1998 ondertekenden 44 landen de zogeheten Washington Principles, waarin zij afspraken zamen in te zetten voor rechtvaardige oplossingen voor naziroofkunst. Sindsdien hebben 5 landen restitutiecommissies ingesteld: Nederland, Duitsland, Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk en Oostenrijk. Volgens Van Mierlo is internationale samenwerking onmisbaar. "Restitutiezaken en archieven houden zich niet aan landsgrenzen," zegt hij. "Daarom wisselen commissies kennis uit en leren we van elkaars aanpak."

.....
*Volgens Van Mierlo
is internationale
samenwerking
onmisbaar.
“Restitutiezaken en
archieven houden zich
niet aan landsgrenzen.”*
.....

Een geschiedenis die blijft doorwerken

De Restitutiecommissie bestaat inmiddels meer dan twee decennia. Toch worden nog steeds nieuwe verzoeken ingediend. Voor Oostinga laat dat zien hoe lang de gevolgen van de oorlog doorwerken. “Wat mij raakt is het onvoorstelbare onrecht en leed dat de Joodse gemeenschap tijdens het bewind van de nazi’s is aangedaan, maar ook de kille ontvangst die de overlevenden bij terugkeer uit de kampen of de onderduik te beurt is gevallen. Het is nooit te laat om dit onrecht te erkennen en waar mogelijk te herstellen.”

Voor Van Mierlo ligt daar dezelfde drijfveer. “Achter ieder restitutieverzoek zit een familiegeschiedenis,” zegt hij. “Soms is een kunstwerk nog het enige tastbare dat over is voor een familie die ten gevolge van de holocaust veel van haar leden heeft verloren. Als restitutie kan helpen om dat weer zichtbaar te maken, dan is dat van grote betekenis.”

Restitutie kan het onrecht van toen niet ongedaan maken. Maar het kan wel bijdragen aan erkenning – en aan het teruggeven van een stukje geschiedenis dat ooit werd afgenomen.

Dick Oostinga en Toon van Mierlo zijn leden van de Restitutiecommissie. Foto Caecilia Rasch.

Herkomstonderzoekers aan het woord

Wat betekent het om dag in dag uit te werken aan objecten die hun eigenaren zijn kwijtgeraakt onder dwang en vervolging? Voor de herkomstonderzoekers van het programma Cultuurgoederen 1933–1945 was het onderzoek meer dan archiefwerk alleen. Het bracht hen in aanraking met persoonlijke geschiedenissen, soms fragmentarisch, soms pijnlijk dichtbij, en met de verantwoordelijkheid die hoort bij het zichtbaar maken daarvan.

In 2022 startte bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) een lichter startende herkomstonderzoekers. In een team van zes deden zij hernieuwd onderzoek naar de NK-collectie, mede mogelijk gemaakt door nieuw gedigitaliseerd bronmateriaal en het

opnieuw fysiek bekijken van objecten.

We spraken vijf oud-medewerkers over hun werk, hun motivatie en de momenten die hen zijn bijgebleven.

DANIËL HENDRIKSE

Herkomstonderzoeker bij de RCE (2022–2024)

Voor Daniël Hendrikse begon het bij nieuwsgierigheid. Als catalogiseerder bij het Rijksmuseum raakte hij geïnteresseerd in de herkomst van objecten. “Waar kwamen ze vandaan? Welke weg hadden ze afgelegd voordat ze in een collectie belandden?”

Bij de RCE kreeg hij de kans om dat onderzoek te verdiepen, samen met andere startende onderzoekers. “We waren allemaal nieuw op dit onderwerp, en dat schepte een band. Onze verschillende achtergronden vulden elkaar goed aan.”

Als historicus heeft Daniël een grote passie voor archiefonderzoek.

“Dit onderzoek is niet alleen van belang voor instellingen, maar ook voor mogelijke erfgenamen of nabestaanden van vervolgte personen. Zij hebben het recht om te weten wat er met objecten is gebeurd.”

Wat het werk extra bijzonder maakte, was de betekenis in het heden.

Een belangrijk onderdeel van zijn werk was het onderzoeken van meubels uit de NK-collectie in het Collectiecentrum Nederland. “Op de onderkant van kasten, in lades en op rugleuningen vonden we nummers en opschriften die je op foto’s nooit ziet. Dat soort details kan een onderzoek ineens verder brengen.”

Wat Daniël vooral bijbleef, was de impact van restitutie. “De teruggave van een object kan helend of afsluitend werken. Maar soms is de informatie die naar boven komt minstens zo belangrijk voor de nazaten.”

Na zijn tijd bij de RCE ging Daniël aan de slag bij het Expertisecentrum Restitutie van het NIOD, waar hij verdiepend onderzoek doet voor de Restitutiecommissie. Daarnaast geeft hij les aan de Universiteit van Amsterdam. “Het is mooi om een nieuwe generatie bewust te maken van het belang van herkomstonderzoek.”

SIMONE VAN WIJK

Herkomstonderzoeker bij de RCE (2022–2023)

“Je werkt met objecten, maar eigenlijk werk je met mensen,” zegt Simone van Wijk. Als kunst-historicus kon zij zich volledig richten op één object en de geschiedenis ervan. Bij wie heeft het gestaan of gehangen? Welke betekenis had het voor de eigenaar? En hoe is het uit diens handen geraakt?

Juist bij objecten uit de periode 1933–1945 merkte zij hoeveel persoonlijke verhalen daarachter schuilgaan. “Het voelt als een eervolle taak om te proberen die verhalen te achterhalen en vast te leggen. Door objecten te koppelen aan betrokken families hoop je een bijdrage te leveren aan de erkenning van het onrecht dat de oorspronkelijke eigenaren is aangedaan.”

Het werken binnen het programma bracht haar veel, zowel inhoudelijk als persoonlijk. “Ik heb diepgaand inzicht gekregen in de complexe geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog en geleerd om met verschillende archieven en bronnen te werken. Maar ik heb vooral geleerd wanneer het zinvol is om nog een extra stap te zetten, en wanneer je naar eer en geweten kunt zeggen dat alle mogelijkheden zijn benut.”

Een moment dat haar altijd zal bijblijven, was het reconstrueren van de volledige herkomst-geschiedenis van een object aan de hand van één enkel nummer op de onderzijde van een tafel. “Dat bevestigde voor mij dat het, dankzij nieuw gedigitaliseerd bronmateriaal en het opnieuw fysiek bekijken van objecten, zelfs bijna tachtig jaar na de oorlog nog mogelijk is om nieuwe gegevens boven water te krijgen.”

Na haar tijd bij de RCE werkt Simone als herkomstonderzoeker voor de onafhankelijke commissie die onderzoek doet naar objecten met een koloniale herkomst binnen de Koninklijke Verzamelingen. “Hoewel de context anders is, draait het in beide gevallen om het zichtbaar maken van verhalen achter objecten en het erkennen van onrecht.”

Halvemaanvormig mahoniehouten speeltafeltje, onbekende vervaardiger, 1800, 111x110x75 cm, NK76.

.....

*“Ik heb diepgaand inzicht
gekregen in de complexe
geschiedenis van de Tweede
Wereldoorlog en geleerd om
met verschillende archieven
en bronnen te werken.”*

.....

LIZA LEBEDEVA

Herkomstonderzoeker bij de RCE (2022–2023)

“Door herkomstonderzoek te verrichten, wordt geschiedenis op een tastbare manier zichtbaar,” zegt Liza Lebedeva. Voor haar kwam in het programma veel samen: haar passie voor kunst en haar fascinatie voor de Tweede Wereldoorlog. Tijdens haar werk deed zij veel nieuwe kennis op over archieven en archiefonderzoek. “Maar ik heb ook bijzondere mensen ontmoet en vriendschappen opgebouwd. Dat maakte het werk heel waardevol.”

Een hoogtepunt was de teruggave van een kunstwerk dat tot 2023 als vermist gold. Het schilderij was in 1943 onvrijwillig door de Duitse bezetter toegeëigend. “Tijdens het schrijven van een artikel voor de RCE stuitte ik onverwacht op het spoor van dit werk. Dat laat zien dat het werk van een herkomstonderzoeker tot betekenisvolle resultaten kan leiden.”

Na haar periode bij de RCE bleef Liza zich bezighouden met herkomstonderzoek. Ze werkte bij Museum Bredius, richtte haar eigen bedrijf op en hielp mee bij de organisatie van een internationaal symposium en rondetafelgesprekken over naziroofkunst. Inmiddels is zij werkzaam als Restitution Specialist bij Sotheby’s.

.....
*“Maar ik heb ook bijzondere
 mensen ontmoet en
 vriendschappen opgebouwd.”*
 .....

Foto van Helena Goudek rond 1940 werkend aan *Stilleven met klompen en agaven*, het schilderij dat Liza tijdens haar onderzoek ontdekte. Archief SNK nr.751, aangifteformulier nr. 9033, Collectie Joods Historisch Museum, Amsterdam.

MATHIJS SMITH

Herkomstonderzoeker bij de RCE (2024-2025)

Voor Mathijs Smith was herkomstonderzoek een logische volgende stap. “Ik was al langere tijd geïnteresseerd in verzamelgeschiedenis en had bij het Nationaal Archief veel herkomstonderzoekers geholpen. Zelf onderzoek doen voelde als verdieping.”

Wat hem vooral bijbleef, waren de persoonlijke verhalen. “Je begint bij objecten, maar komt uit bij mensen.” In één onderzoek mocht hij een dossier inzien bij de Sociale Verzekeringsbank. “Daarin zag je getuigenverslagen van onderduik, gevolgd door decennia aan ambtelijke papieren. De oorlog was voorbij, maar werkte nog heel lang door.”

Een ander onderzoek maakte diepe indruk. Het ging om persoonlijke voorwerpen die in de jaren 2000 bij het NIOD waren ingeleverd. “Toen we op zoek gingen naar erfgenamen, kwamen we keer na keer familielijnen tegen die eindigden in concentratie- en vernietigingskampen. Die hele familie is vermoord. Dat kwam wel aan.”

Mathijs werkt nu bij het Expertisecentrum Restitutie van het NIOD. “In zekere zin werk ik hier verder aan waar ik bij de RCE mee begonnen ben.”

.....
*“Je begint bij objecten,
 maar komt uit bij mensen.”*
 .....

.....
*“Elk beetje informatie wil
 je vindbaar maken.”*
 .....

EMMY STEENHOEK

Adlib-registrator en onderzoeksondersteuner

Voor Emmy Steenhoek begon het werk bij registratie. “Maar het ging al snel niet alleen om objectgegevens, maar ook om de geschiedenis daarachter.”

Het toevoegen en verbeteren van data gaf haar voldoening. “Elk beetje informatie wil je vindbaar maken: namen, nummers, eigenaren. Wanneer daardoor verbindingen ontstaan die eerder niet bekend waren, weet je waar je het werk voor doet.”

De verhalen die naar boven kwamen, maakten indruk. “Veel waren tragisch: families die er niet meer zijn. Maar er kwamen ook mensen in beeld die tijdens de oorlog anderen hebben geholpen en lange tijd onbekend zijn gebleven. Dat voelt heel bijzonder.”

Emmy werkt inmiddels als applicatiebeheerder en datamanager thesauri bij de RCE.

Een vak in beweging

De verhalen van deze oud-medewerkers laten zien dat herkomstonderzoek geen afgerond hoofdstuk is. Het is werk dat zich afspeelt in archieven en depots, maar steeds raakt aan mensen en hun geschiedenis. En dat, zelfs decennia na de oorlog, nog altijd nieuwe inzichten kan opleveren.

NK-objecten in beeld - toen en nu

Toen de geallieerden aan de slag gingen met de grote hoeveelheden cultuurgoederen die zij op veel plaatsen in Duitsland aantreffen moesten er ook veel praktische zaken worden geregeld. Er werden een aantal Collecting Points ingericht waar de goederen naar toe gingen, nauwkeurig werden beschreven,

geadministreerd en ook gefotografeerd. De foto's van deze grootschalige operatie zijn gelukkig bewaard gebleven en vormen waardevol materiaal bij het doen van onderzoek. In de afgelopen jaren zijn alle objecten in de NK-collectie opnieuw gefotografeerd. Op deze pagina's staan de oude en de nieuwe foto's naast elkaar.

NK1

NK100

NK101

NK176

NK184

NK194

NK207

NK208

NK270

NK294

NK297

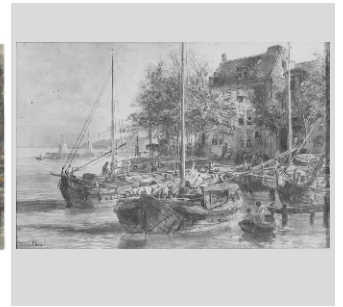
NK626

NK907

NK1329

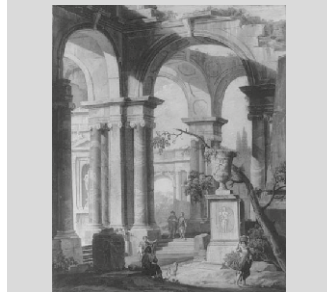
NK1409

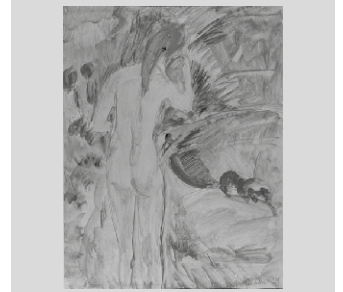
NK1490

NK1536

NK224

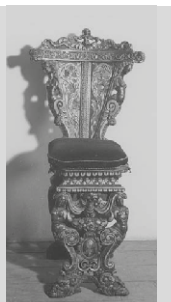
NK2375

NK2514

NK2751

NK2993

NK3091

Terug naar de familie

Het schilderij *Bergmeer met herten en vogels* van A.D. Hondius stond opgesteld in het CollectieCentrum Nederland. Foto Ruben Schipper.

Een positief verrassend resultaat van het herkomstonderzoek dat de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed vanaf 2022 verrichtte naar de NK-collectie. Voor meer objecten dan bij aanvang van het onderzoek werd verwacht is een oorspronkelijke eigenaar én nabestaande gevonden.

In de meeste gevallen diende de nabestaande nadat de RCE contact had gezocht een restitutieverzoek in. In totaal zijn er tussen 2022 en 2025 21 restitutieverzoeken ingediend naar aanleiding van het onderzoek. In drie gevallen is inmiddels de gehele procedure afgerond en zijn objecten gerestitueerd. Op de website van de Restitutiecommissie zijn de adviezen te lezen over Hiegentlich II, Mogrobi III en Mogrobi IV. De aandacht voor het onderzoek en de NK-collectie zorgde ook voor een flink aantal verzoeken voordat het onderzoek aan het betreffende object had plaatsgevonden.

Na een besluit tot restitutie vindt de feitelijke en juridische overdracht van het object plaats. Vaak bevinden erfgenamen zich in het buitenland. Zij geven een machtiging aan de notaris voor de ondertekening van de restitutie-akte, waarna het object wordt verzonden naar een plek naar keuze van de erfgenamen. Zo nu en dan gebeurt het dat de erfgenamen in Nederland zijn, wat bijzondere reden is om van de overdracht een extra speciaal moment te maken. In 2025 gebeurde dat twee keer.

Nijstad

Op 26 november 2025 kwamen vier kleinkinderen en diverse achterkleinkinderen van Abraham Nijstad vanuit verschillende hoeken in Nederland naar het CollectieCentrum Nederland in Amersfoort voor een bijzonder moment. Die dag werd de notariële akte gepasseerd waarmee drie schilderijen aan hen werden gerestitueerd.

Susan Lammers, algemeen directeur van de RCE, ontving de gasten, waaronder ook enkele leden en medewerkers van de Restitutiecommissie. In haar welkomstwoord memoreerde Susan Lammers hoe bijzonder dit moment was vanwege de vele aanwezige nazaten van Abraham Nijstad, iets dat in de meeste restitutie-zaken niet het geval is.

Na ondertekening van de akte in aanwezigheid van notaris Cora Hogendijk, bezocht het gezelschap de drie schilderijen *Bergmeer met herten en vogels* van A.D. Hondius, *Landschap met molen* van A. Schelfhout en *Imaginaire haven aan de Middellandse Zee* door A. Storck. De schilderijen zijn vervolgens vanuit Amersfoort met een speciaal kunsttransport verzonden naar een van de erven.

A.D. Hondius, *Landschap met molen*, 1810-1870, 37 x 28 cm, olieverf op paneel, NK2194.

Lees hier het advies Nijstad.
Nijstad - Restitutiecommissie

Benjamin Gerritsz. Cuyp, *De engel bij het graf (De wederopstanding van Christus)*, 1630-1649, 51 x 27 cm, olieverf op doek, NK2107.

Gosschalk

Een ander bijzonder moment was de ceremoniële overdracht van het schilderij *De engel bij het graf (De wederopstanding van Christus)* van Benjamin Gerritsz. Cuyp (NK2107) op 28 november 2025 in het Dordrechts Museum. De nabestaanden van de Joodse kunsthandelaar Joseph Henri Gosschalk (1875-1952) besloten om het schilderij in langdurig bruikleen te geven aan het museum, waar het werk ook vóór de restitutie op zaal hing. Bas Noordenbos, waarvan Joseph de oudoom was, heeft vaker restitutieverzoeken ingediend, met wisselend succes, en samen met zoon Boris ontrafelt hij de geschiedenis van Joseph en zijn verzameling. Samen waren ze aanwezig bij dit bijzondere moment met enkele leden en medewerkers van de Restitutiecommissie, van het museum en van de Rijksdienst. In haar toespraak noemde Iris Looman, hoofd afdeling roerend erfgoed van de RCE, het belang van restituties, die niet alleen gaan om de teruggave van een materieel object, maar ook om het invullen van een stukje familiegeschiedenis dat doorgegeven kan worden aan volgende generaties.

Het schilderij van Benjamin Gerritsz. Cuyp is te zien in het Dordrechts Museum. Foto Meike Driessen.

Lees hier het advies Gosschalk III
Gosschalk III - Restitutiecommissie

Lees meer over Joseph Henri Gosschalk
Joseph H Gosschalk (Zwolle, 12 mei 1875 - Wassenaar, 6 oktober 1952) - Oorlogsbronnen.nl

Publicaties en evenementen

2022-2025

In de periode 2022-2025 bracht de RCE verschillende publicaties uit en organiseerde evenementen over restitutie, herkomstonderzoek en het onderzoek naar cultuurobjecten uit de Tweede Wereldoorlog.

Publicaties

Voortgangsrapport 1, september 2023: Onderzoek naar de NK-collectie

Deze voortgangsrapportage in magazine-vorm bevat een overzicht van de werkzaamheden die zijn gedaan tijdens de eerste fase van het onderzoek naar de Nederlands Kunstbezit (NK)-collectie 2022-2025. Het magazine bevat onder andere de volgende artikelen: herkomstonderzoek naar objecten uit de NK-collectie, een kennismaking met de begeleidingscommissie, een interview met het bestuur van het Centraal Joods Overleg. Daarnaast biedt inzicht in de WO2-portal die objectinformatie over de NK-collectie toont.

Voortgangsrapport 2, mei 2025: Onderzoek naar de NK-collectie

Deze voortgangsrapportage in magazine-vorm bevat een overzicht van de werkzaamheden die zijn gedaan tijdens het onderzoek naar de Nederlands Kunstbezit (NK)-collectie 2022-2025. Het magazine bevat artikelen over onder meer: een warm pleidooi voor musea van Rudi Ekkart, een interview met de nabestaanden van kunsthandelaar Abraham Nijstad en een interview met Lodewijk Asscher, voorzitter van de Commissie Verweesde Joodse roofovername.

Nederlandse
publicatie

Engelse
publicatie

Nederlandse
publicatie

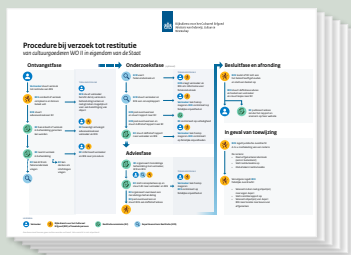
Engelse
publicatie

Infographics over de procedures restitutieverzoeken

Cultuuroederen waarvan het hoogstwaarschijnlijk of zeker is dat ze tussen 1933 en 1945 geroofd, geconfisqueerd of onder dwang verkocht zijn, kunnen onder het huidige restitutiebeleid teruggegeven worden aan de oorspronkelijke eigenaar of diens erfgenamen. Hiervoor zijn verschillende procedures die in infographics worden toegelicht.

Handreiking herkomstonderzoek cultuuroederen 1933-1945

Het uitvoeren van onderzoek naar de herkomst van cultuuroederen is een verantwoordelijkheid voor iedereen die deze objecten verwerft of al in beheer of bezit heeft. Deze handreiking geeft een overzicht van een aantal basisstappen voor het doen van herkomstonderzoek naar cultuuroederen met betrekking tot de Tweede Wereldoorlog.

Nederlandse publicatie

Engelse publicatie

Nederlandse publicatie

Engelse publicatie

Meisje in het gras

Het boek *Meisje in het gras* van Eelke Muller (NIOD) en Annelies Kool (RCE) vertelt het waargebeurde verhaal van de Joodse familie Van den Bergh tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het gezin leefde eerst gelukkig samen, maar hun leven veranderde drastisch toen Duitsland Nederland in 1940 binnenviel. Om te kunnen onderduiken moesten de ouders een waardevol schilderij verkopen: *Meisje in het gras* van Camille Pissarro. Het boek beschrijft zowel het tragische lot van de familie als de lange zoektocht naar het schilderij en laat zien hoe kunst, geschiedenis en persoonlijke verhalen met elkaar verbonden zijn.

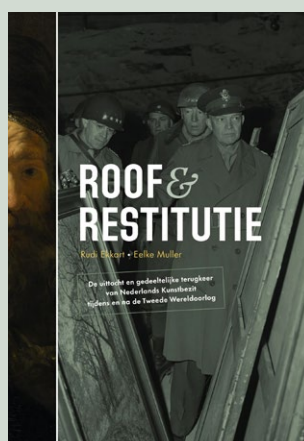
Juryrapport Scriptieprijs cultuuroederen 1933-1945

Jesse Breet is in 2024 de eerste winnaar van de Scriptieprijs Cultuuroederen WOII. De jury kende de gedeelde tweede plaats toe aan de scripties van Leah Niederhausen en Eléonore Thole. In dit rapport staan de bevindingen van de jury.

Roof en restitutie: de uittocht en gedeeltelijke terugkeer van Nederlands kunstbezit tijdens en na de Tweede Wereldoorlog

'Roof & restitutie' vertelt het verhaal van handel, roof en teruggave van kunstwerken uit Nederland voor, tijdens en na de Tweede Wereldoorlog. De publicatie geeft een goed beeld van de geschiedenis van het restitutiebeleid in Nederland.

Evenementen

Besloten bijeenkomst 25 jaar restitutiebeleid, 6 september 2023

De RCE organiseerde in de Portugese Synagoge in Den Haag een besloten bijeenkomst voor 150 mensen die de afgelopen 25 jaar op één of andere manier betrokken waren bij de uitvoering van het restitutiebeleid in Nederland. Tijdens de bijeenkomst werd niet alleen teruggeblikt, maar ook naar de toekomst gekeken. Dagvoorzitter Siebe Weide ging in gesprek met Rudi Ekkart (toenmalig directeur van het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie) en Rick van der Ploeg (voormalig staatssecretaris voor Cultuur en Media), Annemarie Marck (voormalig adjunct-secretaris van de Restitutiecommissie), Helen Schretlen (Bureau Herkomst Gezocht), Robert Verhoogt (senior beleidsmedewerker OCW), Jan-Rudolph de Lorm (toen directeur museum Singer Laren), Simon Goodman (kleinzoon van kunstverzamelaar Fritz Guttman) en Avraham Roet (Holocaust-overlevende). Staatssecretaris Gunay Uslu nam de Nederlandse heruitgave van *Roof & Restitutie*, geschreven door Rudi Ekkart en Eelke Muller in ontvangst. Op de website van de RCE is een verslag van de besloten bijeenkomst te lezen.

Tijdens de Ronde Tafel 'De toekomst van herkomstonderzoek' spraken Siebe Weide en Liza Lebedeva met dr. Klaas Stutje, prof. dr. Gregor Langfeld, Emilie den Tonkelaar en Hester Kuiper. Foto Bram Petraeus.

Ronde tafels

In een serie van drie ronde tafelgesprekken reflecteerden sleutelfiguren over huidige en toekomstige vraagstukken rondom restitutie Cultuurgoederen WOII; een van de activiteiten die de RCE organiseerde om stil te staan bij het 25-jarig bestaan van het Restitutiebeleid Cultuurgoederen en WOII in Nederland. Gespreksleiders Siebe Weide en Liza Lebedeva gingen in gesprek over verschillende thema's binnen het onderwerp. De reflecties van Gardien Verschoor zijn te lezen op de website van de RCE.

De toekomst van verweesde cultuurgoederen: ten minste houdbaar tot?, 23 maart 2024, met Dave Heilbron (penningmeester CJO), Emile Schrijver (algemeen directeur Joods Cultureel Kwartier en Joods Museum, bijzonder hoogleraar Geschiedenis van het joodse boek), Christianne Mattijssen (directeur directie Erfgoed & Kunsten, ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap) en Judith Zilversmit (Parool).

De toekomst van herkomstonderzoek: ten minste houdbaar tot?, 10 april 2024, met Dr. Klaas Stutje (senior onderzoeker, NIOD), prof. Dr. Gregor Langfeld (UvA / Open Universiteit, coördinator onderzoeksgroep Looted Art: Provenance Research and Restitution in the Netherlands)

Home > Onderwerpen > Cultuurgoederen WOII (1933-1945)

Verhalen en interviews

> Reflectie op 25 jaar restitutiebeleid: De toekomst van verweesde cultuurgoederen
Beeld: Bram Petraeus

> Reflectie op 25 jaar restitutiebeleid: De toekomst van het herkomstonderzoek
Beeld: Bram Petraeus

> Even voorstellen: de drie finalisten van de Scriptieprijs Cultuurgoederen WOII 2024

> 25 jaar restitutiebeleid: verslag van een besloten bijeenkomst
Beeld: Catharina Gemtsen

> Kennismaken met de begeleidingscommissie herkomstonderzoek
Beeld: Ruben Schipper

> Interview met Harold Crama over zijn bijzondere kringloopvoorstel
Beeld: RCE

en co-coördinator van de Uva Master Restitution Studies), Emilie den Tonkelaar (Herkomstonderzoeker en Specialist Oude Meesters, Hoogsteder & Hoogsteder) en Hester Kuiper (herkomstspecialist WOII, Rijksmuseum Amsterdam).

De toekomst van geroofde kunst in musea, 20 juni 2024, met Henrike Hövelmann (Manager collecties & kennis, Joods Cultureel Kwartier), Mark Grol (directeur PAN Amsterdam, Jip van Reijen (conservator Oude Kunst Bonnefantenmuseum) en Geert Jan Janse (directeur Vereniging Rembrandt).

Platform Cultuurgooederen WO II, 5 juni 2025

Platform Cultuurgooederen WOII op 10 april 2024 met aansluitend een Ronde Tafel.

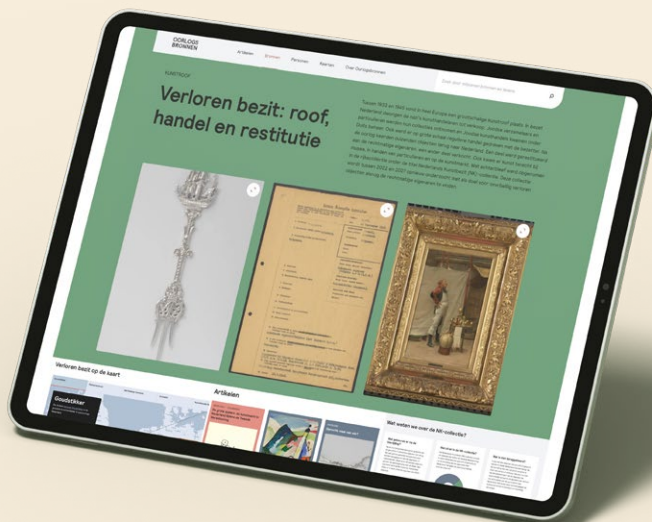
Tijdens de bijeenkomst 'De achterkant van het herkomstonderzoek: merktekens en het object als onderzoeksbron' op 5 juni 2025 stond het cruciale belang van objectonderzoek binnen herkomstonderzoek voor kunst- en gebruiksobjecten met een link naar de Tweede Wereldoorlog centraal. Diverse deskundigen gingen dieper op dit onderwerp in.

Symposium *The future of restitution*

Op 12 september 2024 organiseerde de RCE een internationaal symposium over de toekomst van het Restitutiebeleid Cultuurgooederen WOII, in Nederland en daarbuiten.

Themapagina over verloren bezit op oorlogsbronnen.nl

Oorlogsbronnen.nl biedt toegang tot bronnen over de Tweede Wereldoorlog, via collecties van meer dan 250 archiefinstellingen, musea, herinneringscentra en bibliotheken in binnen en buitenland. Sinds begin maart is op oorlogsbronnen.nl een nieuwe themapagina te vinden over roof, handel en restitutie van objecten in de periode 1933-1945. Het verdiepende dossier brengt de NK-collectie in kaart en plaatst deze in bredere historische context, met artikelen over kunsthandel en kunstroof tijdens de bezetting en het restitutieproces na de oorlog. Persoonlijke verhalen tonen de menselijke kant van deze geschiedenis. En grafieken en interactieve kaarten maken inzichtelijk om welke voorwerpen het gaat en hoeveel objecten nog vermist worden. De themapagina is ontwikkeld door WO2Net in nauwe samenwerking met het team herkomstonderzoekers van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Deze voortgangsrapportage bevat een overzicht van de werkzaamheden ten behoeve van het onderzoek naar de NK-collectie 2022-2025. Dit is de derde en laatste deelrapportage.